

JOHANNE A. VAN ARCHEM

Een zaak
van lang geleden

UITGEVERIJ GLB
DEVENTER

Proloog

Zelfs na vijftien jaar werd over Peter Mertens en Nella van der Hoef nog steeds gesproken, soms afkeurend, soms begrijpend. En dan konden de gemoederen behoorlijk opspelen in de diverse families. Beiden waren lang geleden vertrokken uit dit dorp en nooit weer teruggekomen. Niemand wist waar ze uithingen. Niemand had ooit weer iets van hen vernomen.

Iedereen dacht wel te weten waar Peter Mertens was: die was 'm gesmeerd naar Amerika of een ander ver land. Iedereen wist ook waarom.

Waar Nella was gebleven, was minder interessant, want men wist wel zeker waar die terecht was gekomen...

Het was al meer dan vijftien jaar geleden voorgevallen, maar het leek alsof het gisteren gebeurd was. De jongelui die vijftien jaar geleden nog in de luiers zaten, kenden de geschiedenis allemaal. Het was de grootste sensatie geweest die het dorp kende. Het werd bij elke oudejaarsavond, bij elke begrafenis, bij elke andere bijeenkomst wel even aangeroerd: Peter Mertens, je weet wel, de zoon van...

Het was een aardige, degelijke jongen toen hij hier nog woonde, hij kwam van een goed bekendstaande familie.

Zijn ouwelui hadden kort na zijn vertrek het dorp verlaten. De twee nog thuiswonende kinderen waren meeverhuisd. Iedereen besefte waarom de familie het dorp achter zich liet: de schaamte, het verwijt dat ondanks alles in ieders ogen was te lezen.

Peter was een jongen van wie de ouders tegen hun dochters zeiden: 'Als je met hem thuiskomt, zit het wel goed. Daar hebben we geen bezwaar tegen.'

Er waren genoeg meisjes geweest die geprobeerd hadden om Peter te verschalken. Eentje had het gewonnen: Nella van der Hoef.

En toen was de ellende begonnen, zei iedereen.

Peter had zich nooit met Nella moeten inlaten. Maar liefde is blind en Jantje wil niets zien, zo was het met die jongen ook.

Van meet af aan was iedereen bezorgd over die verkering, van de ouwelui van Peter tot goede vrienden en kennissen.

Nella stond bekend als een flirt, om het vriendelijk uit te drukken. Een minder vriendelijke uitdrukking was misschien meer de

waarheid: Nella was een mannengek. Ze was de mooiste meid van het dorp met haar gouden haren en haar zeeblauwe ogen, haar rode lippen en haar ranke figuur.

Ze liep niet in de stijve klederdracht, ze liet haar haren vrij wapperen in de wind of bond ze in dikke vlechten. Dat alleen gaf al reden tot geklets.

Iedere jongkerel vergaapte zich aan die blonde lokken en verdronk in die mooie ogen. Er werd al gefluisterd over haar toen ze nog maar zestien jaar was. Er waren jongemannen die haar te goed kenden, werd er toen al gezegd. Iedere jonge vent wist het: Nella heb je niet alleen.

Ze kwam ook niet uit de juiste familie en dat telde zwaar mee in de beoordeling. Je hoefde alleen maar te kijken naar vrouw Van der Hoef, dan wist je toch genoeg. Een mooie vrouw, daar niet van, zelfs nu ze de jeugd achter zich had gelaten was ze het aanzien nog steeds meer dan waard.

Ze had jarenlang een uitstekende naam gehad. Ze zorgde goed voor man en kind. Ze was goed voor de huishouding en lette sterk op de centen. Dat waren zaken die telden in het dorp.

Hendrik en zijn vrouw kwamen hier met de kleine Nella, die toen nog maar amper kon lopen. Ze schenen ergens uit Drenthe te komen.

Veel geluk hadden ze niet in hun nieuwe omgeving. Hendrik werd ziek en overleed na een langdurig ziekbed.

Twee jaar na de dood van Hendrik barstte een schandaal los over het dorp. Vrouw Van der Hoef bleek in verwachting te zijn en dat kind kon niet van Hendrik zijn, dat snapte iedereen. Van wie het wel was, wilde ze niet zeggen.

Het kind was donker, bijna zwartharig.

Het zou toch niet van een of andere zigeuner zijn, merkte iemand bezorgd op.

Kort daarop wist men het zeker, want in de tijd dat vrouw Van der Hoef in verwachting raakte, waren er zigeuners in de buurt. Of die er werkelijk waren geweest, viel na enkele jaren niet meer te controleren. De jongen stamde af van dat volk, zei men, dat kon je wel zien ook.

Het aanzien van de vrouw was helemaal vernietigd. Een weduwe die een kind kreeg twee jaar na de dood van haar man. Dat kon niet, vond iedereen.

Vrouw Van der Hoef haalde de schouders op over al die roddelpraat. Ze weigerde te zeggen wie die onbekende vader van het kind was. Niet de moeite waard om over te praten, had ze eens gezegd. Het was haar zaak en daar had niemand zich mee te bemoeien.

Er waren altijd nog mensen die volhielden dat er helemaal geen zigeuners in de omgeving waren geweest, maar zij werden niet geloofd.

Vrouw Van der Hoef gooide destijds haar hoofd in de nek en scheen zich nergens voor te schamen. Het kind speelde gewoon met de andere kinderen en hij was niet bang uitgevalen. Hij was ook groot en fors voor zijn leeftijd. Plagerijen en ruzies ging hij niet uit de weg. Mochten grotere knapen hem willen kleineren en treiteren, dan kwamen ze van een koude kermis thuis. Na enige tijd lieten ze het wel uit hun hoofd. Ook bij anderen, als Jantje toevallig in de buurt was. Het kind had een sterk rechtvaardigheidsgevoel.

Hij werd met grote argwaan bekeken. Een zigeunerjongen, die deugde niet, daar kon alleen maar slechtigheid in zitten. Zigeuners wisten niets van mijn en dijn. Het waren ge-

boren dieven.

Als er geruchten gingen over zigeuners in de omgeving, trok de veldwachter met vrijwilligers over de heide en door de bossen op zoek naar de woonwagens. Dan werden die schooiers verjaagd.

Jan was geen slechte jongen, moest men bekennen. De knaap kende de regels van het dorp heel goed, niemand had hem ooit betrappt op diefstal of iets anders wat niet deugde.

Hij had, zo jong als hij was, langere tijd voor vrouw Van der Hoef gezorgd. Die was in latere jaren wat hulpbehoevend na een periode van ziekte. Nella gaf niet thuis bij de verzorging van haar moeder.

Hij was nog geen achttien jaar toen hij volkomen onverwacht naar zee vertrok. Wat had die jongen op zee te zoeken? In deze omgeving ging je niet naar zee. Ja, soms ging iemand naar de Oost, en dan meestal als hij niet al te goed wilde oppassen. Kolonialen stonden niet in aanzien. Er gingen geruchten door het dorp dat hij alleen daarom al geen zigeuner kon zijn. Zigeuners gingen niet naar zee, die waren bang voor water.

Men zag hem daarna amper nog. Eens in de zoveel tijd kwam hij een paar dagen aan de

wal. Ach, die jongen zou het wel rooien op die woelige baren, was de algemene gedachte.

Er waren meer zorgen over zijn zes jaar oudere zuster Nella.

Die bloeide als een roos toen ze even in de twintig was, en Peter Mertens was de gelukkige. Tenminste, dat vond hij zelf.

Er werd over een trouwdatum gepraat. Natuurlijk in mei, dan trouwde iedereen. Dat was de gewoonte in deze streken. De dienstmeiden en knechten verhuurden zich in vroeger tijden voor een jaar: van mei tot mei. Daarna waren ze vrij om een huwelijk aan te gaan. Die maand was de trouwmaand bij uitstek, en dat was zo gebleven toen de fabriek kwam, en veel meisjes niet meer als dienstmeid werkzaam waren, maar naar de textielfabriek gingen. Voor een weduwe of weduwnaar golden andere regels. Die zaten vaak omhoog en dan werd er ook in andere maanden getrouwd. Eigenlijk was er iets aan de hand als jongelui niet in of rond de maand mei trouwden. En dat 'iets' was meestal een overhaast huwelijk. Ook dat kwam geregeld voor. De betrokkenen waren even het onderwerp van geklets. Er was altijd wat opwinding in de eerst-

volgende dienst op zondagmorgen, als de jongelui naar voren werden geroepen vanwege hun 'misstap'. Daarna werd het vergeten, want er was wel weer een ander stel dat dezelfde gang moest maken.

In dit geval was het een beetje vreemd met die trouwerij, vond men.

Nella zei ronduit dat ze zouden vertrekken uit het dorp. Peter had grootse plannen, vertelde ze. Hij wilde een eigen zaak beginnen in een grote stad.

Peter zelf stemde soms in met die plannen, soms ook niet. Maar zijn vader haalde de schouders op over die geruchten. Peter had goed werk bij een aannemer, en als hij trouwde bleef hij gewoon in het dorp wonen. Het was trouwens maar de vraag of er een trouwpartij zou komen, voegde hij eraan toe. Dat was geen onverwachte opmerking van vader Mertens. Die zag het niet zitten met Nella als schoondochter.

Het was half november 1905 toen Nella bij Peter kwam en vroeg of de trouwdag in december kon plaatsvinden. Ze wilde nog voor de kerstdagen getrouwd zijn, zei ze koppig.

Peter trok zijn wenkbrauwen hoog op. Dat kon niet: er was geen huis, de meubels moes-

ten nog allemaal worden gemaakt. Dat wilde Peter zelf doen en hij had er slag van, dat diende gezegd. Waarom moest de trouwdag ineens zo halsoverkop plaatsvinden, wilde hij weten.

Nella gaf geen duidelijk antwoord. Ze had het over narigheid thuis met haar moeder. Peters vader was minder verbaasd dan zijn zoon. Hij keek hem strak aan. Was die jongen nou zo naïef of had hij werkelijk niets in de gaten?

‘Ze lapt je er toch niet bij?’ vroeg hij rond-uit. Hij had al vaker over haar reputatie gesproken. Hij had niet de verliefde ogen waarmee zijn zoon uit zijn doppen keek, vond hij.

Peter slikte iets weg. Hij werd woedend. Natuurlijk lapte Nella hem er niet bij, zoiets deed ze niet. Hij wist dat er vaak over haar gedrag was gepraat, maar sinds hij en Nella serieuze plannen hadden, was op haar gedrag niets meer aan te merken.

Er volgde een nadrukkelijk zwijgen van de beide ouders. Toen zei zijn moeder rustig: ‘Peter, zoveel narigheid kan er bij Van der Hoef niet zijn dat er halsoverkop getrouwd moet worden. Als het daarom gaat, zijn er wel andere oplossingen.’